

A SZAVAK ELVÁLASZTÁSÁRÓL.

Hát még erről is lehet cikket írni? Hisz ezt tudja ma már mindenki, hogyan kell; olyan dolog ez, a mit minden nyomdásznak tudnia kell, vagyis tudnia kellene, minek tehát ilyen themát fejtegetni, különösen az «Évkönyv»-ben? — Így gondolkozhatnak sokan, a kik e fejtegetésem fölött a czímet elolvassák s részben igazuk is lehet. De nem is azoknak írom én itt le tanácsaimat, a kik *helyesen tudnak* elválasztani, hanem olyanoknak, a kik *még nem tudnak*. Mert hogy valaki helyesen tudjon szedni és helyesen, jól elválasztani is, ehhez kétségtelenül a főkellék az, hogy az illető a helyesírás szabályait is ismerje. És valljuk meg őszintén, hogy sokan vannak szak-társaink között — különösen az ifjabb nemzedéket értem itt — a kik nemcsak hogy az iskolában vagy tanulási idejük alatt nem tanulták meg a helyesírásnak legegyszerűbb szabályait, de mint szedők sem igyekeztek azt elsajátítani, daczára, hogy évek óta foglalkoznak a szedéssel. És ezen nem is lehet csodálkoznunk, ha tekintetbe vesszük, hogy főnökeink olyan tanoncokat is fölfogadnak — tisztelet a nagyon gyér kivételnek! — a kik csak a második, harmadik, ritka esetben a negyedik elemi iskolát

végezték; olyan tanoncz pedig nagy ritkaság, a ki polgári iskolát végzett volna és az ilyen — azt hiszem — nem is megy nyomdász-tanoncznak, hanem inkább más pályát választ magának, vagy tovább jár iskolába. De meg sok helyen ha akarná sem tanulhatja meg a tanoncz a helyesírást a nyomdában, mert az első, sőt második tanuló évében is csak küldöncz-szolgálatokra használják a fiút; a harmadik évben pedig, igaz, szedetnek vele, de sajnos, nincs, a ki a fiút a szedésben ejtett hibákra jóakarólag figyelmeztetné, mert hát földolog, hogy a fiúk szedőket helyettesítsenek s így nem arra fordítatik az ügyelet, hogy valamit *hogyan*, hanem inkább hogy *mennyit* képesek készíteni. Természetes azután, hogy ha a fiút fölszabadítják, nemcsak hogy a helyesírást nem tudja, de ilyen körülmények között nem is kívánhatjuk, hogy helyesen tudjon elválasztani. Mint szedő aztán úgy gondolkodik, hogy (különösen ha — és ez a legtöbb esetben így van — számolóvá lesz): hiszen olyan fölösleges dolog az a helyesírás, mikor a kézíraton szépen le van írva, hogyan kell valamit szedni; betűről-betűre szednek és nélkülözhetőnek vélik a helyesírást nemcsak, de még ilyenkor nagyon is háttérbe szorítja azt az az elv, *mennél több sort!* Persze azt feledik, hogy a «sok sor» elvének az a következménye, hogy egy hasábon egy-egy órán át korrigálnak, holott helyesen, rendes gyorsasággal szedve, a helyesírást, helyes elválasztást ismerve, ezt bizony elkerülhetnék.

De ezen, kivált gyökeresen, egyhamar nem lehet segíteni. Módot kellene találni arra, hogy ha a helyesírást a fiú az iskolában el nem sajátította, sajátítsa azt el a szedők közreműködésével a nyomdában, és pedig nézetem szerint olyanformán, hogy mentől

többet korrigáltassunk a fiúval, legyünk méltányosan szigorúak hibái iránt és igyekezzünk neki szép szavakkal megmagyarázni, hogy oktatásunk csak hasznára válhatik; mert nem minden fiúval szemben alkalmazhatjuk mindjárt tanuló éveinek kezdetén a legszigorúbb eljárást és pedig azért nem, mert a fiú ez időben még a szülői házhoz lévén szokva, a hol mint fejlődő gyermeket jó elbánásban részesítették, épp e miatt nehezen szokná meg a nyomdában a durva elbánást, a melyhez eddig szokva nem volt s a melylyel csak elvadítjuk s daczossá teszszük ötét.

* * *

E bevezetés után tehát áttérhetnék tulajdonképeni tárgyamra, a szavak helyes elválasztására. Mielőtt azonban erről szólnék, néhány általánosan figyelembe veendő s követendő dolgot kell elmondanom, melyeknek követése minden szedőnek munkaadója és faktora részéről egyaránt tiszteletet és becsülést szerezhet, legyen az illető akár bizonyos-, akár számoló szedő. Ez pedig az, hogy kerüljük a széles (30—40 ciceróig) alaknál az elválasztásokat, különösen a két és három tagú szavak elválasztását; mert ez nemcsak ízléstelen, de határozottan kárhoz-tatandó rossz szokás, a melyet mindenkor igyekeznünk kell kiküszöbölni és pedig azért, mert ez nem ered egyébből, mint a szedő figyelmetlenségéből, és nagyon könnyen elkerülhető, a nélkül, hogy a szavak között aránytalanságokat (rossz beosztás stb.) teremtenék s elkerülhető különösen akkor, ha a szedő figyelme *csak* a szedendő munkára irányul.

Vegyük például, hogy venné ki magát, ha egy 40 cicerós sor *végén* ily elválasztást látnánk: *el-nök, or-vos, fe-leség, ki-rálynő, is-tennő* stb. stb.

Az már szinte magától értetik, hogy így nem-

csak 30—40 ciceró szélességű szedésben, de még 20—16 cicerós szedésben sem szabad elválasztani. Az pedig való tény, hogy ha a szedő rendesen választ el, nem kell aztán a korrekturánál a korrektor át- és visszajavításával — a mit végeznünk okvetlen kell — a tenger időt elfecserélni, mert úgy a számoló, mint a bizonyosbeli szedőnél «az idő pénz!»

Nézzük meg például az angol, francia, német graphikus lapokat: alig találunk egy-egy hasábon néhány kötjelet. De a ritkán előforduló kötjel azt is látszik mutatni, hogy az angol szedő, csakhogy elkerülje a kötjel alkalmazását, nem riad vissza attól sem, hogy a kézíraton változtasson, néhány szót hozzáadjon vagy elvegyen belőle, avagy rövidebb-hosszabb, de ugyanegy értelmű szavakat alkalmazzon. Az ő elve: harcz a kötjeleknek! Nálunk ez persze, elkerülhetetlen, mert ritka nálunk az olyan lap, könyv vagy folyóirat (kivéve néhány nagyobb napilapot, a melynél ez előnyt ennek daczára nem lehet kihasználni), a hol zárkával (Schliess) szednek, ha csak nem valami jól fizető díszmunka az, a melynek előállítására nagyobb gond fordítható.

Igen természetes, hogy a napilapoknál, a melyek tudvalevőleg nagyon gyorsan készülnek, a szigorúságig pontos elválasztásra ügyelni képtelenség, de kívánni sem lehet azt olyan szedőtől, a kitől megkövetelik, hogy délutáni öt órától esti 10—11 óráig 280—300 sort szedjen.

A tudományos akadémia által kiadott, újabban átvizsgált: «A magyar helyesírás elvei és szabályai» című füzetecskét minden szedőnek meg kellene szereznie, nemcsak otthon való tanulmányozásra, hanem nyomdai használatra is, mert e füzetecske minden,

a helyesírást és elválasztást illető kérdésben szolgál a kellő fölvilágosítással és nagyon jó szolgálatot tesz, ha azonnal kéznél van, de jó szolgálatot tesz és hasznos is, ha a szedő azt többször átolvassa. E füzetecske már azért is mindenki által megszerezhető, mert csekélységért, 10 krajczárért, minden könyvkereskedésben kapható; ennyit pedig, egy útbaigazító könyvért, minden szedő áldozhat, mert e könyvecskére még azoknak is szükségök van sokszor, a kik tudják ugyan a helyes szabályokat, de nem bizonyosak egy vagy más szabálynak használata felől.

E füzetben a 24. §. «A szórészek elválasztása a sor végén» czímmel, a következőket mondja:

«A szót a sor végén nem az elemzés, *hanem a tagolás szerint választjuk el*; tehát nem így: *sok-ad-a-lom, óv-a-kod-ás-om-at*, hanem így: *so-ka-da-lom, ó-va-ko-dá-so-mat*. Különösen:

1. Ha két önhangzó között csak egy mássalhangzó áll, *ezt mindig átviszszük a következő sorba*: *ha-lom, fű-rész, jo-gász, há-bo-rú-ság*.

2. Ha egynél több mássalhangzó áll két önhangzó között, csak az utóbbit viszszük át: *ál-dás, kert-nek, part-ra* (ez nem helyes, mert két betűt nem szabad átvinnünk a következő sorba), *mor-zsol, nyolcz-ból, rop-pant, töb-bek, tol-lat, hal-lani*; hang-hasonulással: *töb-bé, kevésb-bé, keveseb-bel, mel-lél, tol-lal, vál-lá* (az utóbbiakra nézve lásd a füzet 5-ik §-át).

A kétjegyű mássalhangzót a különben jogosült rövidítések esetében is ki kell egészíteni az elválasztásnál: *össze, vissza: ősz-sze visz-sza*; és így tovább: *köny-nyű meny-nyei, galy-lyas, pety-tyek* stb. Hang-hasonulásnál ezeket: *galy-lyal, meny-nyé* (cœlum), *petytyel, rozs-szá*, így választjuk el: *galy-lyal, meny-nyé, pety-tyel, rozs-szá* (ugyanott 12. §.).

3. Minden hangzó külön szótagot képez: *fi-a-i*, *mi-e-ink*, *ti-e-i-tek* stb. Mindamellet is jó lesz az elválasztásnál a szók *rythmusára figyelni*; például helyesebb ez: *fi-a-im*, *mi-e-ink*, *ti-e-i-tek*, mint ez: *fi-aim*, *mi-eink*, *ti-eitek* vagy *ti-eitek*. — Az *ai*, *ái*, *ói*, *ői*, *úi*, *ői* szótag-párok, nem lévén diphtongusok, megszakaszthatók; például: *pa-izsa*, *fá-it*, *eké-iket*, *hattyú-inak*, *követő-ivel*; vagy *pai-zsa*, *fá-it*, *ekéi-ket*, *hattyúi-nak*, *követői-vel*.

4. Az összetélt tagjai szerint választjuk el: *el-áraszt*, *meg-inti*, *kard-él*, *toll-harcz*, *es-küdt-szék*, *föld-alatti*, *atyánk-fia* stb.»

Az itt elmondottak lennének tehát az elválasztásnál követendő főbb szabályok. De vannak ezen kívül e füzetben még igen hasznos, útbaigazító utasítások, a melyeket kivált ifjabb szaktársaink irányadóul többször átlapozhatnak.

Vegyék szívesen, ifjabb szaktársaim, e sorokat a szavak elválasztásáról. Többet e themáról, mely talán sokkal rövidebben el lett volna mondható, írni nem lehet. Talán hosszadalmas is voltam, de mindenesetre hasznára akartam e sorokkal lenni azon ifjabb szaktársaimnak, a kik a jó tanácsot szívesen fogadják s a kiknek az itt elmondott tanácsokra szükségök is van.

Gelléri Mihály.